

Závodský, Artur

Ve znamení literární historie

In: Závodský, Artur. *Nad prózou Vojtěcha Martínka*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960, pp. 54-60

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119135>

Access Date: 08. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VE ZNAMENÍ LITERÁRNÍ HISTORIE

Celým životem Vojtěcha Martínka prochází neustupující zájem o literární historii. Zároveň se u Martínka spojuje v organickou jednotu literární badatel s obětavým pracovníkem osvětovým.

Martínkova činnost v této oblasti šla troji cestou: Autor napsal především velké množství článků do novin; jako znamenitý řečník často přednášel pro rozmanité osvětové instituce (a to nepřipomínáme jeho dlouholetou a úspěšnou výchovu dorostu na gymnasiu); od jara r. 1929 se datuje Martínkova soustavná spolupráce s ostravským rozhlasem. Martínek, který v r. 1918 vstoupil na jeviště dramatem *Svatopluk*, vytvořil pro rozhlas hry *Metodějova smrt* a *Romance o Ondrášovi*.

V rozhlasu uplatnil Martínek vlohy vyprávěče a zaníceného předčitatele. Hledal formu, která by nahradila někdy málo poutavé poučování, jak je podává vědecká přednáška. Toužila výklad oživit a nebál se přikročit k beletrizování svých promluv. Tak vznikl svérázný, vpravdě martínkovský útvar vyprávěného medailónu, umělecký druh, který populárně přibližoval tisícům posluchačů postavy našich kulturních dějin. V těchto drobných obrazech, které měly zpravidla dramatické jádro a byly zčásti podávány v dialogu, oživaly události našich dějin a postavy našich velkých lidí od časů Metodějových, Kosmových, Štítného, Husových až po současnost. Martínek vždycky koncentroval zájem posluchačů k charakteristické události ze života významné osobnosti národní kultury a okolo ní více či méně nenápadně navrstvil poučení, které chtěl sdělit. Tak vznikly cykly literárních, divadelních a kulturněhistorických obrázků. Z nich pak vyrostly tři knížky: *Na křižovatkách národního ducha* (1936), *Pro české divadlo* (1937), *Pochodně a světýlka* (1940).¹⁾

Martínek se těmito rozhlasovými útvary v první řadě snažil probouzet zájem o světlé postavy naší minulosti, usiloval obeznámit široké vrstvy lidu se životem a dílem básníků, herců, umělců a vědců. Všude vyzvedával jejich houževnatost a dělné nadšení. Tak se posluchačům nenápadně dostávalo příkladů lásky k vlasti, k lidu, příkladů pracovitosti. V tom smyslu splnily rozhlasové obrázky a medailóny V. Martínka nepochybně úkol, který si vytkly. Přirozeně, že čtenář, který má v ruce jenom text promluv a analyzuje ho, čtenář, jemuž chybí osobitý autorův hlas a kouzlo jím vyvolané atmosféry, objeví v třech Martínkových knížkách lekteřkou vadu. Bude mu na nich — zvláště po letech, která uplynula od vydání — vadit neústrojná polotvarovost, oscilující mezi literární historií a beletrií, někdy schematická podoba vystupujících postav (např.

¹⁾ Na *křižovatkách národního ducha* a *Pro české divadlo* vydal r. 1936 a 1937 Moravský legionář; *Pochodně a světýlka* vydala r. 1940 Iskra v Ostravě.

v obrázku Jeden ze zapomenutých, který kreslí pobyt Leopolda Hansmanna ve správě arcibiskupských statků na Hukvaldech, jsou to figury správce a důchodního). Někdy mu padne do oka, že dovětek literárněhistorický je připojen k dialogizované scéně poněkud neorganicky (hned např. v uvedeném obrázku Jeden ze zapomenutých).

Řada drobných próz z kulturněhistorické oblasti, které Martínek podával v rozhlase, obírala se rokem osmačtyřicátým, obdobím bachovského absolutismu a šedesátými lety minulého století. Martínek v nich zřejmě podával výtěžky svého literárněhistorického studia, jímž se připravoval k románu *Zrádce národa*. Ostatně i z tohoto románu přednesl r. 1936 v rozhlasových relacích stručně výtahy.

Sabinova postava zajímala Martínka už dávno. Kdy začal román o Sabinovi psát, přesně nevíme. Patrně r. 1933.²⁾ K rychlejšímu dokončení románu přispěla hra novináře Emila Synka *Dvojitá tvář*, která byla r. 1934 uvedena v Praze a vyšla knižně. Především proto, že Martínek měl proti Synkovi pojetí Sabinovy postavy námitky. O práci na sabinovském románě zmiňuje se Martínek dvěma přátelům — J. V. Sedlákovi a Metoději Jahnovi. V listě Sedlákovi z 30. ledna 1936 uvádí: „Jinak mám v peře dvě románové práce — velký politický a literární román s osobami Friče, Sabinu atd., tedy z let padesátých atd. Hlavně nový pohled na Sabinu. Heroisující kresba Synkova mě neuspokojila. Mám toho už velkou část; pracuji na tom už dlouho.“³⁾ O dva měsíce později (30. března 1936) píše Martínek Sedlákovi: „Snažím se totiž všemožně, abych ukončil román sabinovský — už jsem u posledních kapitol a snad za 2–3 týdny budu hotov.“ V téže době, kdy Martínek román o Sabinovi dokončoval, vycházelo jeho první znění v románové příloze pražského Českého slova. Významné je Martínkovo sdělení Metoději Jahnovi. Dovídáme se z něho, jak autor látku studoval. Martínek sděluje: „Problematická postava tohoto ‚zrádce národa‘ mě dávno zajímala a seznámil jsem se důkladně nejen se všemi jeho spisy, ale i s pohnutými dokumenty jeho života. Dnes nemůže být sporu, že to byl opravdu zrádce a charakter velmi nízký: po převratu byly nalezeny v policejním archivu doklady, že policii zrazoval za pár zlatek vlastního zetě. Jsou to rysy opravdu hrozné. A přece člověk stojí před psychologickou hádankou: vždyť to byl týž člověk, který seděl na pevnosti a hřímal na táborech! Snažil jsem se trochu do té hádanky vniknout a odkrýt především člověka; nevyhovovalo mi dosavadní obhajobné stanovisko, které nelze držet — a přece mě lákal člověk především. Román stal se mi vlastně velkou kresbou našeho politického a literárního života; je dokumentární, ale snad poněkud rozříštěný. Nepřijde-li nic do cesty, mohl bych být do měsíce hotov a pak ovšem podrobím celé znění ještě důkladné revisi.“⁴⁾

Dopis M. Jahnovi není datován. Ale soudíme-li podle toho, že v něm autor píše: „Vydal jsem právě v Mor. Legionáři své loňské rozhlasy ‚Na křižovatkách národního ducha‘“ (vyšly r. 1936), a konfrontujeme-li jeho obsah s obsahem Martínkova listu J. V. Sedlákovi, můžeme dopis Jahnovi zasadit asi do konce

²⁾ Srov. M. Rusinský, *Próza Vojtěcha Martínka*. Kytice z domova, Ostrava — Opava 1937, str. 38.

³⁾ Mimo román o Sabinovi psal tehdy Martínek románovou kroniku, která dostala později název *Stavy rachotí*.

⁴⁾ Dopisy V. Martínka M. Jahnovi jsou uloženy v Jahnově pozůstalosti, kterou chová spisovatelova rodina.

února nebo do začátku března r. 1936. Závěrem roku 1936 vyšel už román knižně.⁵⁾

Jaký úkol si dal Martínek ve svém románě o Sabinovi, který nazval Zrádce národa? Jak tuto postavu nazřel? Práví o tom sám: „... vykreslit podobiznu muže jistě neobyčejného, jenž poměry, bídou a také kolísavým charakterem je nadobro přitlačen k zemi a zašlapán. Tedy tento Karel Sabina žil, je to historická osobnost, o jeho životě známe velmi mnoho podrobností — ne ovšem všecko — a já jsem se svědomitě seznámil se všemi památkami, které mohly osvětlit osud tohoto nešťastného muže, se současnými novinami, s pamětními svědků, korespondencí a podobně. A přece nakonec jsem cítil, že i pak zůstává velmi mnoho nevyjasněného, že zbývá bez odpovědi vlastně základní otázka, pro romanopisce nejdůležitější: jaké duševní síly vedly Sabinu, že padl až do tak osudných hlubin? Byla to démonická postava, nebo jen třtina větrem se klátící, nebo — a toto rozluštění se mi zdálo nejpravdivější — člověk-herec, pro kterého je životní nutností hrát stále jinou, trpytější úlohu, než jakou mu tvrdý osud podává? Ale pak bylo třeba mnoho dokreslovat, v příbězích zachycovat pohnutky jeho činů, jeho prostředí, zkrátka fantasií doplňovat to, co mi všechny současné památky podat nemohly. Měl jsem dojem, že mám v rukou vyhledlou podobiznu ze starých časů, kde oči vyhasly a tváře se smyly, kde i veliké trhliny zničily důležitou část obrazu. Spisovatel tedy musí oživit tyto oči a nezřetelným tvářím vrátit jejich výraz, ale tak, aby byl vzbuzen dojem celého a pravdivého života.“⁶⁾

Jak vidno z autorova vyznání, položil si Martínek ve svém biografickém románě za úkol rozluštit hádanku Sabinovy dvojí činnosti — na jedné straně radikálního politika, bojovníka za práva lidu v Čechách a pokrokového publicisty, na druhé straně policejního konfidenta.

Autor sleduje život Karla Sabiny od r. 1842 do jeho smrti v r. 1877. Dělá to v 18 kapitolách, pro něž jako by si vybral uzlové úseky Sabinova života, časově od sebe mnohdy velmi vzdálené. Poznáváme nejprve Sabinu za pohostinského pobytu na faře v Kování u Karla Vinařického. Sabina tu pobuřuje okolí svým svěťáckým vystupováním i pověstí svobodomyšlného literáta, kterému věnuje pozornost policie. V rozmluvě s Vinařickým odhaluje Martínek trpký život Sabiny jako nemanželského děcka v rodině chudého zedníka v Praze a pak jako mladého spisovatele, který se žije z nevalných výtěžků svého pera. Druhá kapitola dává zblízka poznat bohémství Karla Sabiny před rokem 1848. Sabina bydlí v ubohé šaladě s Janem Knedlhansem a Josefem Jaroslavem Kalinou. Píše pro nakladatele Höniga Obrazy ze 14. a 15. století. Když občas dostane peníze, žije s přáteli jako kavalír. Ale dukáty zmizí a nastoupí zatrpkllost, kousavý humor. Rok 1848 ohlásil nadějně perspektivy. Martínek ukazuje Sabinu nejprve na památné schůzi ve Svatováclavských lázních, pak v rozbouřené pražské kavárně, kde tento revolucionář rozvíjí své názory a dostane se do sporu s Karlem Havlíčkem. Žurnalistická a agitační činnost v r. 1848 přivedly Sabinu na čtvrt roku do vyšetřovací vazby. Když se vrátil, našel rodinu v bídě. Přestože mu družka Josefina dala dcerku a chlapce, Sabina se s ní dosud nedal sezdat. Martínek předvádí zasedání členů revoluční organizace Repeal. Sabina se považuje za direktora revolučního komitétu, které čeká jenom na Bakuninův pokyn, aby se

⁵⁾ Knižně vydalo román *Zrádce národa* nakladatelství Melantrich, Praha 1936.

⁶⁾ *Postavy mých románů*, str. 6—7.

Čechové mohli přidat k povstalým Sasům. Ale v noci, kdy Sabina uvažuje, zda by neměl vyhovět Bakuninovu pozvání k návštěvě Drážďan, jsou revoluční demokraté zatčeni. Sabina je odsouzen k trestu smrti. Ten je mu později změněn v osmnáctiletý žalář. Sabina si jej odpykává na pevnosti v Olomouci. Po letech se omilostněný vězeň vrací do Prahy, ale nečeká ho tu s otevřenou náručí vděčná vlast. Někteří z našich lidí se Sabiny štítí, jiní se ho bojí. Sabinova rodina tře nouzi, redaktor Lumíru Mikovec odmítá podat pomocnou ruku, účetní v tiskárně nedá zálohu na další román. Jediný J. V. Frič, někdejší člen Repealu a nyní majitel skladu lihovin, udržel hlavu vzhůru a připravil k vydání almanach Lada Nióla. Vláda však Friče vypovídá ze země. Sabina, opuštěný a hladový, přemýšlí u Vltavy, zda by nebylo lépe ukončit život. Tehdy ho chytí do své sítě policejní agent Danton a získá ho ke konfidentství poukazem na svůj život (také prý byl v r. 1848 radikálním studentem, ale nyní slouží policii) i argumenty, že Sabina nebude jinak moci psát, a konečně také tučnou večeří. Prý má Sabina podávat zprávy jenom o bulharských občanech. Od této chvíle prožívá Sabina výčitky svědomí. V r. 1866, kdy Prusové vtáhli do Prahy, setkává se Sabina s Fričem, který spolupracuje podle zásady „Nepřítel mého nepřítele je mým spojencem“ s „železným“ kancléřem Bismarckem. Sabina souhlasí s postupem podvádět Rakousko i Prusko. Policii podává Sabina zprvu málo významné relace. Ale když mu policejní ředitel zastaví vyplácení odměny a pohrozí, že Sabinovo konfidentství prozradí české společnosti, zaskočený zrádce slíbí, že bude odevzdávat listy svého zetě Vávry, který odjel s českými politiky do Moskvy. První předzvěstí bouře stala se Sabinova žaloba na vídeňský list Vaterland, který přinesl zprávu, že vlivná radikální osobnost českého světa je ve styku s policií. Ale tentokrát byl redaktor vídeňského listu ještě odsouzen. Koncem července r. 1872 došlo k Sabinovu pádu. Národní soud mu dokázal spolupráci s policií. Sabina přijal návrh, aby se odstěhoval do Drážďan, že tak zůstane jeho hanebná činnost utajena. Do Drážďan vskutku odjel. Ale po třech dnech četl v novinách podrobné zprávy o tom, jak zradil. Vrátil se tedy z dobrovolného vyhnanství, rozhodnut žalovat advokáta Kučeru a dr. Grégra. Předposlední kapitola nám ukazuje Sabinu o čtyři roky později. Utrmácen, ztrácí síly, píše pod různými pseudonymy povídky pro kalendář, nejrozmanitější články do novin aj. Ale Štulcův návrh, aby se kál ze své viny a začal nový život, odmítá. Potom už následuje smutná kóda za životem tohoto bouřliváka — pohřeb. Přišlo na něj několik lidí, zvláště z řad dělníků, kteří zůstali přesvědčeni, že je Sabina nezrazoval. Dostavil se také tlustý Danton, nyní už konfident na penzi a majitel restaurace. Velkomyslně daroval Sabinově ženě — ubohé stařeně — několik zlatok, prý honorář za Sabinovu oslavnou báseň na mecenáše.

Martínek pojal Sabinu jako rozdvojenou bytost, vlastně jako bytosti dvě; jedna z nich strádá bídou a ústrky, druhá sní v titánském vzdoru o své velké dějinné úloze. Sabinova osobnost zajímá Martínka jako psychologická hádanka. Uměleckou a žurnalistickou činnost K. Sabiny připomíná spisovatel jenom tehdy, pokud souvisí s problémem zrady. Mimo Martínkovu pozornost zůstala proto Sabinova činnost literárněkritická, již Sabina probojoval umělecké zásady generace májovců, jeho široká aktivita osvětově politická apod. Dvojlomnost Sabinovy povahy, jeho rozbitý charakter vysvětluje Martínek zvláštními osudy nadaného jednotlivce, který byl nemanželským synem polského šlechtice, ale přesto musil po celý život zápasit o kus chleba. Martínkova kniha, ač výslovně tuto otázku takto nepoložila, obrací se ke čtenáři, aby rozhodl: Byl by se život

Karla Sabiny vyvíjel ke zradě, kdyby byl tento nadaný, snadno tvořící, i když lehkomyšlný a k pozérství sklonný člověk našel po svém příchodu z olomoucké pevnosti možnost solidního zaměstnání? Martínek nevnučuje svůj soud, Sabinu ani nebrání, ani neobžalovává, chce, aby si čtenář, když poznal nejvýznamnější úseky a fakta Sabinova života, udělal úsudek sám. Čtenář Martínkovy knihy nebude ani chvíli na pochybách, že Sabina zájmy české věci zrazoval, zvláště v případě, když dodával policii Vávrovy dopisy z Moskvy. Nicméně sugestivně zobrazený Sabinův návrat z vězení, kdy tento nezlomený revolucionář, snící o další práci pro český lid, nalezl doma malé, úzkostlivé bázlivce a zapatřené blahobytníky, kteří chodili nevšimavě okolo strádání druhých lidí, praví zřetelně: byly to drtivé okolnosti vnější, celá sociální situace u nás v době bachovského absolutismu, která přivedla Sabinu na šikmou plochu zrady. V tom smyslu získává Martínkův román naše pochopení pro svízelné okolnosti, jež vedly Sabinu ke konfidentství, otupuje ostří soudu absolutně a jednoznačně záporného. Přes zdůrazňování svízelných poměrů hmotných, v kterých žil K. Sabina, přes poukaz na jeho trudné hledání východiska ze situace málem bezvýchodné není Martínkův obraz K. Sabiny a jeho mravního pádu podáván z hlediska třídního. Teprve Julius Fučík v studii O Sabinově zradě (1940) ukázal, že pro českou buržoazii byl Sabinův pád vhodnou příležitostí k tomu, aby definitivně umlčela tohoto jí nepřijemného bojovníka za sociální pokrok a za lepší život vykořisťovaných, obzvláště dělnictva. Fučík skvěle dovedl, že Sabina zradil především sám sebe, svoji revoluční minulost a onu velkou věc, za níž po celý život zápasil.

Samo zvolené téma si vyžádalo, aby autor soustředil zájem především na protagonistu, a to ještě nikoli na postižení celého jeho života a činnosti, nýbrž jenom na osudnou zradu. Tím se stalo, že ostatní postavy ustupují vecku do pozadí. Znamenitá je kresba Dantona, Sabinova protihráče v jeho životním dramatu. Je to typický produkt policejního státu, člověk, který zradil svoji pokrokovou minulost, stáhl se do ulity vlastního prospěchu a vypracoval si trapnou „filosofii“ prodejnosti, maloměšťácky pokojného bytnění na cizí útraty. Sabinova manželka Finka, rodilá Němka, dcera pražského sluhy, obětuje život pro Sabinu, bouřliváka a ironického bohéma. Poznáváme ji jako matku dvou dětí, jako vadnou ženu, která ztratila pel své krásy v hmotném strádání a v ustavičných starostech. Ale ani jako ženě na vrcholu sil, ani jako pokřivené stařené nedal jí Martínek výraznější, plastičtější podobu. Žádná z epizodních postav, ať z kruhu literátů (Karel Vinarický, Josef V. Frič, Jan Neruda, Julius Grégr, Václav Štulc aj.), ať dokládající ostatní život v rakouské monarchii (maďarský hrabě, vězněný se Sabinou v Olomouci, policejní ředitel atd.), nemá ostřejších rysů, nežli jak si je v mysli nese čtenář obstojně poučený v literární historii. Zobrazení těchto lidí zůstalo autorovi v rámci běžných klišé. Vztah Sabiny k Nerudovi je nadto nesprávně stavěn do světla vzájemné rivality.

V Martínkově románu Zrádce národa podal si ruku vzdělaný literární historik s prozaikem. Martínek, zvyklý z literární historie účtět k faktům, drží se jich úzkostlivě také v tomto románu; strážlivě domýšlí tam, kde ho opouštějí pečlivě shromážděné údaje. Necelé dvě desítky kapitol, do nichž zhustil pětaticet let Sabinova života, mohly jít ovšem jenom po vrcholcích života zobrazené postavy. Martínek nevypravuje o všech letech Sabinova života; někdy tři čtyři léta přeskóčí. Ve čtenáři proto nutně vznikne dojem kusosti, necelistvosti díla. Zejména bychom rádi viděli, kdyby autor blíže osvětlil Sabinovu strašnou situaci po

návratu z Drážďan, kdy byl Sabina doopravdy z národa vyhoštěn. Obraz vnitřního schylování K. Sabinu ke zradě, obraz jeho niterných běsů není podán. K tomu by bylo potřeba autora s ještě hlubší schopností ponořit se do nitra člověka, s mistrovstvím dušmalby. Ty úseky, které Martínek ze Sabinova života vybral, skládají dohromady velké drama, stupňují děj. Na několika místech se dějové momenty srážejí ve zvraty překvapující tragiky (např. Sabina triumfuje, když redaktor Vaterlandu byl odsouzen, a zatím se Nemesis k němu už blíží), nicméně vnitřní proces Sabinovy zrady není rozvíjen zst. plynule a zákonitě. Martínek se snaží vyslovit látku formou dramatických zkratk. Proto jsou jeho kapitoly zpravidla budovány jako dramatické scény, v nichž je užito převážně dialogů (např. v úvodní kapitole jsou dvě rozmluvy: Vinařického s otcem, Vinařického se Sabinou; kapitola o životě na pevnosti v Olomouci je podávána v rozmluvě maďarského šlechtice se Sabinou). Tam, kde Martínek zobrazuje hromadné dění, rozpadá se mu vypravování vlastně na filmový scénář — vidíš přesně, jak kamera jde od jedné skupiny lidí k jiným aktérům, jak střídá tak říkajíc celkový pohled s rozmluvami dvou tří lidí (kupř. kavárna r. 1848, premiéra Prodané nevěsty, obsazení Prahy Prusy atp.). Na jedné straně tento tvárný postup přispívá k plasticitě zobrazování, ale na druhé straně se jím dynamika děje zpomaluje.

Méně nežli v ostravské trilogii individualizuje zde Martínek řeč svých postav. A pokud se tak děje, vystačí tu s povšechným slovníkovým náznakem cizí národní příslušnosti u mluvčího (policejní ředitel, maďarský šlechtic aj.). V románě, který zabírá, i když v kusých výsecích, dění několika desítek let, musí spisovatel na mnoha místech sdělit čtenáři leckteré okolnosti postupem autorských vypravování. Jestliže Martínek — obdobně jako u svých rozhlasových obrázků — vkládá některé údaje do řeči postav, znějí tyto promluvy nevěrohodně, neautenticky, cítíme za nimi autora samého (např. policejní komisař, zatýkající Sabinu-repealistu, by se s ním nebalvil o tom, kdo všechno z účastníků hnutí zradil). Často najdeš v románě jen rozpuštěné, beletrizované poznatky z literární historie, autor tě nepřesvědčil, že tu nazíráš přímo do proudu životní empirie, ještě syrové, vědecky nezpracované (např. setkání Friče, Sabinu a Nerudy v r. 1866).

Pokud jde o styl autorova podání, nenačázíme tu proti ostravské trilogii nějakých větších změn. Autor, téměř padesátník, se v uplatňování svých slohových prostředků ustálil. Nejčastěji užívá pro přiblížení dění nebo jevu konkrétního, pádného přirovnání. Tak např. čtvrtá kapitola, líčící Prahu v r. 1848, začíná složitým přirovnáním metternichovské nesvobody ke hrázi, do níž mocnými údery bije voda, až její proud nakonec najde skulinu a rozšíří ji. Pro Martínkovu dramatizaci dění je příznačné hromadění sloves, personifikace přírody, střídání intonací — od klidu věty oznamovací po vzruch vět zvolacích a tázacích. Snaha po plastickém vystižení dění a věcí realizuje se častými přívlastky; někdy jich autor nakupí vedle sebe několik. Uvedu příkladem na všechny tyto znaky Martínkova stylu zmíněný začátek čtvrté kapitoly:

„Ve hrázi, jež dlouhé roky zadržovala mocný proud vod, rozevřela se široká tihlina — a s jakým jarým šuměním vyrazily poutané přívaly!

Z počátku jenom několik pramének vysoko vystříklo a zasvítilo duhovým obloukem, ale v zápětí, když se ukázala cesta, zajiskřila se stříbrná pěna . . . a voda se valí, syčí, radostně zpívá . . .

Hlídači, kteří byli od nepaněti žalářníky uvězněných proudů, najednou upozorovali pohromu. Ovšem slyšeli už v poslední době temné hučení, jak spodní vody narážejí na žalární břevna,

jak je ohlodávají a jimi klátí, ale při tom mávli jenom pohrdavě rukama. Nepovolí přece pevná hráz! Nepodaří se vodnímu toku, aby se volně valil a razil si sám cestu! Věřili, že hráz je vybudována na věky.

A nyní, když se zahnědlé trámy zatřásly, zachváceni byli náhlým zděšením. Kde je záchrana, kde je síla, aby se vrátil starý řád? Je pravda — dosud jenom jednou trhlinou se prodírají zpěněné vody, ale kdo má záruku, že se brzy rozevře trhlina druhá, třetí — a nakonec že prasknou i mohutné klády? A hlídači pobíhají po hrázi, mávají holemi, křičí, ale osvobozený proud se vysmívá jejich úzkosti.“

Životopisný román Vojtěcha Martínka se hlásí k mohutně vzedmuté vlně biografických románů, která šla světem v letech třicátých a zasáhla i naši zemi. Vzpomeňme jen románu Gabriely Preissově Zatoulaná píseň (1932) o skladateli J. L. Dusíkovi, románů Vladimíra Drnáka Hlavou proti zdi (1934) o Vincentu van Goghovi, Španělská rapsodie (1935) o Franciscu Goyovi a Manžel slavné ženy (1938) o Josefu Němcovi, románů Jaroslava Humbergra Mikuláš Dačický z Heslova (1934) a Prokop Diviš (1937), práce Soni Špálové Chlapec s harfou (1937) o Máchově dětství aj. Zrádce národa si mezi těmito díly uchová čestné místo úctou k faktům. Autora, školením literárního historika, nedovedla od pevné základny skutečnosti odvést vášnička svobodně rozpoutané fantazie, planě sno-
vající situace sice atraktivní, ale historicky nedoložené.